

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ірина Шульга,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
методистка інклюзивно-ресурсного центру
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
ira.shulha@tnpu.edu.ua

Актуальність проблеми формування інклюзивного середовища в освітніх закладах зумовлена сучасними трансформаціями, що характерні для нашої системи освіти. Євроінтеграційний вектор розвитку освіти, який демонструє Україна, вимагає формування доступного, орієнтованого на потреби здобувачів середовища для навчання, розвитку та соціалізації. Саме тому інклюзивна освіта – це ключовий напрям у реформуванні, який не лише формально забезпечує рівний доступ до освітніх послуг, але й реально враховує можливості та потреби усіх здобувачів, беручи до уваги можливі особливі освітні потреби, зумовлені різними чинниками. У цьому контексті маємо на увазі не лише фізичну доступність освітніх закладів, але й зміну педагогічних підходів, способи взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, а також форми та методи навчання, систему оцінювання тощо. Інклюзивна освіта ґрунтується на ідеях рівності, недискримінації та поваги.

Зауважимо, що формування інклюзивного середовища у закладі зумовлене й збільшення кількості дітей, які мають особливі освітні потреби, що вимагає від системи освіти гнучкості, адаптивності та готовності до впровадження індивідуальних освітніх траєкторій. Тому заявлена у статті проблема є актуальною для сучасних наукових досліджень у галузі педагогіки та психології. Зокрема, теоретико-методичні аспекти зазначеного питання відображені у низці праць вчених (Т. Атрощенко, Ю. Блудова, Т. Бондар, О. Ільїна, А. Колупаєва, Т. Кузьменко, І. Луценко, І. Малишевська, О. Рассказова, Н. Софій, О. Таранченко, З. Удич, Н. Ярмола та інші). Водночас метою нашої наукової розвідки є аналіз змісту поняття «інклюзивне середовище закладу освіти» та його структурних компонентів.

У нашій роботі користуємось визначенням, яке представлено у Законі України «Про освіту»: «інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [4].

Сьогодні існують різні класифікації структурних компонентів інклюзивного середовища закладу освіти. У своїх працях українська вчена О. Рассказова виділяє його внутрішній і зовнішній елементи. Зокрема, внутрішній стосується організації освітнього процесу таким

чином, щоб було враховано потреби всіх дітей; надання спеціальних освітніх послуг для здобувачів з ООП; створення позитивного мікроклімату у внутрішньому середовищі закладу. Водночас зовнішній елемент забезпечує всі необхідні умови для того, щоб дитина могла застосувати на практиці сформовані компетентності та досвід емоційно-чуттєвого ставлення до світу [3]. Науковиці Ю. Блудова, О. Ільїна та Т. Отрошко пропонують розглядати поняття «безпечне освітнє інклюзивне середовище», акцентуючи увагу на безпековому аспекті, зокрема мова йде про його фізичний, психологічний, екологічний, інформаційний і соціальний вимір. На їхню думку, лише у такому випадку будуть забезпечені усі необхідні умови для повноцінного розвитку особистості та реалізації освітніх потреб [1, с. 25].

У нашій роботі розглядаємо структуру інклюзивного середовища як поєднання трьох взаємопов'язаних компонентів: просторово-предметного (фізичний простір, його відповідність принципам універсального дизайну (UDL); психодидактичного (змістове наповнення освітнього процесу, зокрема навчальні плани та програми, підручники, методичні посібники, методи та засоби навчання, адаптації та модифікації); та соціального (взаємостосунки між усіма суб'єктами освітнього процесу: вчителями, здобувачами освіти, батьками/іншими законними представниками).

Релевантними у контексті дослідження є рекомендації щодо формування інклюзивного середовища, запропоновані Державною службою якості освіти України (ДСЯО), які серед іншого стосуються формування інклюзивної культури закладу; менеджменту та стратегічного планування; компетентності персоналу; підтримки здобувачів освіти і співпраці з їх батьками як партнерами та учасниками інклюзивного навчання; доступної інфраструктури та необхідної матеріально-технічної бази; достатнього фінансування тощо [2, с. 13].

У підсумку підкреслимо, що питання формування інклюзивного середовища залишається одним із ключових для сучасної системи освіти, адже безпосередньо стосується освітніх реформ. Його ефективна реалізація потребує комплексного підходу та уваги зі сторони всіх учасників освітнього процесу (педагогів, здобувачів та їхніх батьків), а також належного організаційно-педагогічного забезпечення.

Перспективним напрямом для подальших досліджень є обґрунтування педагогічних умов формування інклюзивного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти.

Список використаної літератури:

1. Блудова Ю., Ільїна О., Отрошко Т. Формування безпечного інклюзивного середовища в умовах нової української школи. Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука Серія Педагогіка та психологія. 2025. №. 3. С. 23–28. URL: <https://journals.megu.rovno.ua/index.php/ped-psyh/article/view/83/80> (дата звернення: 26.03.2026).

2. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти. Державна служба якості освіти України. Київ, 2023. 86 с.
3. Інклюзія від А до Я : нормативно-правові та методичні основи роботи педагогічних працівників в інклюзивно-освітньому середовищі : практичний посібник / уклад. Н. В. Тарасенко, Л. В. Кондрацька, О. І. Рассказова. Харків : ТОВ «Типографія «КСК», 2019. 98 с.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.03.2026).